Zbierka súdnych rozhodnutí

NÁVRHY GENERÁLNEHO ADVOKÁTA
NILS WAHL
prednesené 20. septembra 2018 [1]

Vec C-497/17

Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs (OABA)
proti
Ministre de l'Agriculture et de l'Alimentation,
Bionoor,
Ecocert France,
Institut national de l'origine et de la qualité (INAO)

[návrh na začatie prejudiciálneho konania, ktorý podal Cour administrative d'appel de Versailles (Odvolací správny súd Versailles, Francúzsko)]

„Návrh na začatie prejudiciálneho konania – Ochrana zvierat počas usmrcovania – Nariadenie (ES) č. 1099/2009 – Osobitné metódy zabíjania zvierat podľa náboženských rituálov – Zabitie bez omráčenia – Zlučiteľnosť s ekologickou živočíšnou výrobou v zmysle nariadenia (ES) č. 834/2007"

Úvod

1. Povoľujú, alebo naopak zakazujú, uplatniteľné pravidlá práva Únie použitie európskeho označenia „agriculture biologique" (ekologické poľnohospodárstvo, ďalej len „AB") u výrobkov pochádzajúcich zo zvierat, ktoré boli zabité rituálne, bez predchádzajúceho omráčenia, pri dodržaní podmienok stanovených nariadením Rady (ES) č. 1099/2009? [2]

2. Taká je v podstate otázka položená v prejednávanom návrhu na začatie prejudiciálneho konania, ktorý podal Cour administrative d'appel de Versailles (Odvolací správny súd Versailles, Francúzsko).

3. Tento návrh bol podaný v rámci odvolania, ktoré podalo združenie Œuvre d'Assistance aux Bêtes d'Abattoirs (ďalej len „OABA") [3] s cieľom zrušiť rozsudok, ktorým tribunal administratif de Montreuil (Správny súd Montreuil, Francúzsko) zamietol jeho žalobu pre prekročenie právomoci, ktorá smerovala proti implicitnému rozhodnutiu spoločnosti Ecocert France (ďalej len „Ecocert"), certifikačného orgánu súkromného práva, ktorý vykonáva svoju činnosť na účet Institut national de

1 Jazyk prednesu: francúzština.

2 Nariadenie Rady z 24. septembra 2009 o ochrane zvierat počas usmrcovania (Ú. v. EÚ L 303, 2009, s. 1).

3 Cieľom tohto francúzskeho združenia založeného v roku 1961 je podľa jeho stanov „pomáhať, brániť a chrániť všetkými vhodnými zákonnými prostriedkami zvieratá určené na spracovanie mäsa, výrobu údenín, zneškodňovanie mŕtvych zvierat, rovnako ako aj drobné hospodárske zvieratá, chladnokrvné zvieratá a tým aj všetky zvieratá, ktorých mäso je určené na konzumáciu, v rôznych štádiách ich života, najmä počas chovu, ustajnenia, prepravy a zabíjania".

l'origine et de la qualité (Národný inštitút pre osvedčovanie pôvodu a kvality, ďalej len „INAO") o zamietnutí návrhu na prijatie opatrení, na základe článku 30 nariadenia (ES) č. 834/2007[4], ktorými by sa ukončilo zverejňovanie reklamy na výrobky a uvádzanie na trh výrobkov s ochrannou známkou „Tendre France" certifikovaných ako výrobky „halal" a obsahujúcich označenie „AB".

Právny rámec

Nariadenie č. 834/2007

4. Nariadenie č. 834/2007 vo svojich odôvodneniach 1, 3, 5, 17 a 22 uvádza:

„(1) Ekologická výroba predstavuje komplexný systém manažmentu poľnohospodárskych fariem a výroby potravín, ktorý je kombináciou tých najlepších environmentálnych postupov, vysokej úrovne biodiverzity, ochrany prírodných zdrojov, uplatňovania prísnych noriem v oblasti pohody zvierat a výrobnej metódy v súlade s preferenciou určitých spotrebiteľov pre produkty vyrábané pomocou prírodných látok a procesov. Spôsob ekologickej výroby takto zohráva dvojitú spoločenskú úlohu, keď na jednej strane zabezpečuje konkrétny trh reagujúci na dopyt spotrebiteľa po ekologických produktoch a na strane druhej dodáva verejnosti tovary prispievajúce k ochrane životného prostredia a k pohode zvierat, ako aj k rozvoju vidieka.

…

(3) Cieľom právneho rámca Spoločenstva, ktorým sa riadi sektor ekologickej výroby, by malo byť zabezpečenie spravodlivej hospodárskej súťaže a riadneho fungovania vnútorného trhu s ekologickými produktmi, ako aj zachovanie a uspokojenie dôvery spotrebiteľov k produktom označeným ako ekologické. Právny rámec by sa mal ďalej zameriavať na vytváranie podmienok, za ktorých môže tento sektor napredovať v súlade s rozvojom výroby a trhu.

…

(5) Je preto vhodné jasnejšie definovať ciele, zásady a pravidlá uplatňované v ekologickej výrobe s cieľom prispieť k transparentnosti a dôvere spotrebiteľov, ako aj k harmonizovanému vnímaniu koncepcie ekologickej výroby.

…

(17) V rámci ekologického chovu dobytka by sa mali dodržiavať prísne normy týkajúce sa pohody zvierat a spĺňať druhovo špecifické behaviorálne potreby zvierat, zatiaľ čo manažment zdravia zvierat by mal byť založený na prevencii chorôb. V tomto ohľade by sa mala venovať mimoriadna pozornosť podmienkam ustajnenia, postupom chovu a hustote chovu. Okrem toho by sa pri výbere plemien mala brať do úvahy ich schopnosť prispôsobiť sa miestnym podmienkam. Vykonávacie predpisy pre živočíšnu výrobu a akvakultúru by mali prinajmenšom zabezpečiť súlad s ustanoveniami Európskeho dohovoru pre ochranu zvierat chovaných na hospodárske účely a následnými odporúčaniami jeho stáleho výboru.

…

4 Nariadenie Rady z 28. júna 2007 o ekologickej výrobe a označovaní ekologických produktov, ktorým sa zrušuje nariadenie (EHS) č. 2092/91 (Ú. v. EÚ L 189, 2007, s. 1).

(22) Je dôležité zachovať dôveru spotrebiteľov k ekologickým produktom. Výnimky z požiadaviek uplatniteľných na ekologickú výrobu by sa preto mali prísne obmedzovať na prípady, keď sa uplatňovanie výnimiek z pravidiel považuje za opodstatnené."

5. Článok 1 nariadenia č. 834/2007, nazvaný „Cieľ a rozsah pôsobnosti", stanovuje:

„1. Toto nariadenie poskytuje základ pre trvalo udržateľný rozvoj ekologickej výroby a zároveň zabezpečuje efektívne fungovanie vnútorného trhu, zaručuje spravodlivú hospodársku súťaž, zabezpečuje dôveru spotrebiteľa a chráni jeho záujmy.

Stanovuje spoločné ciele a zásady s cieľom podporiť pravidlá stanovené v tomto nariadení týkajúce sa:

a) všetkých stupňov výroby, prípravy a distribúcie ekologických produktov a ich kontroly;

b) používania označení týkajúcich sa ekologickej výroby pri označovaní a pri reklame.

2. Toto nariadenie sa uplatňuje na tieto produkty, ktoré pochádzajú z poľnohospodárstva vrátane akvakultúry, ak sa tieto produkty uvádzajú na trh alebo sú určené na uvádzanie na trh:

a) živé alebo nespracované poľnohospodárske produkty;

b) spracované poľnohospodárske produkty na použitie ako potraviny;

c) krmivá;

d) vegetatívny množiteľský materiál a osivá určené na pestovanie.

…

3. Toto nariadenie sa uplatňuje na každého prevádzkovateľa, ktorý sa zapája do činností v ktoromkoľvek stupni výroby, prípravy a distribúcie týkajúcej sa produktov ustanovených v odseku 2.

…

4. Toto nariadenie sa uplatňuje bez toho, aby boli dotknuté ostatné ustanovenia Spoločenstva alebo vnútroštátne ustanovenia a v súlade s právom Spoločenstva týkajúcim sa produktov uvedených v tomto článku, ako sú ustanovenia upravujúce výrobu, prípravu, uvádzanie na trh, označovanie a kontrolu vrátane právnych predpisov o potravinách a výžive zvierat."

6. Článok 3 nariadenia č. 834/2007 vysvetľuje „ciele" tohto nariadenia takto:

„Ekologická výroba sleduje tieto všeobecné ciele:

a) vytvoriť trvalo udržateľný systém manažmentu poľnohospodárstva, ktorý:

…

iv) dodržiava vysokú úroveň noriem v oblasti pohody zvierat, a najmä rešpektuje druhovo špecifické behaviorálne potreby zvierat;

b) zamerať sa na výrobu produktov vysokej kvality;

…"

7. Pod nadpisom „Osobitné zásady uplatniteľné na farme [Osobitné zásady uplatniteľné na poľnohospodárstvo – *neoficiálny preklad*]“ článok 5 písm. h) nariadenia č. 834/2007 uvádza, že ekologické poľnohospodárstvo je založené na osobitnej zásade spočívajúcej na „dodržiavan[í] vysokej úrovne pohody zvierat s rešpektovaním druhovo špecifických potrieb“.

8. Článok 14 nariadenia č. 834/2007 vzťahujúci sa na „pravidlá živočíšnej výroby“ uvádza:

„1. Okrem všeobecných pravidiel výroby na farme ustanovených v článku 11 sa na živočíšnu výrobu uplatňujú tieto pravidlá:

…

b) pokiaľ ide o postupy chovu a podmienky ustajnenia/stanovenia včelstiev:

…

viii) akékoľvek utrpenie vrátane mrzačenia sa minimalizuje počas celého života zvieraťa vrátane porážky;

…“

Nariadenie (ES) č. 889/2008

9. Odôvodnenie 10 nariadenia č. 889/2008 [5] uvádza:

„Ekologický chov hospodárskych zvierat by mal zabezpečovať dodržiavanie osobitných behaviorálnych potrieb zvierat. V tejto súvislosti by ustajnenie v prípade všetkých druhov hospodárskych zvierat malo spĺňať potreby príslušných zvierat, pokiaľ ide o vetranie, svetlo, priestor a pohodlie a mala by sa zabezpečiť dostatočná plocha s cieľom umožniť dostatočnú slobodu pohybu pre každé zviera a rozvíjať prirodzené sociálne správanie zvieraťa. Mali by sa stanoviť osobitné podmienky ustajnenia a postupy pre jednotlivé druhy zvierat, vrátane včiel. Tieto osobitné podmienky ustajnenia by mali zabezpečiť vysokú úroveň pohody zvierat, ktorá je prioritou v ekologickom chove hospodárskych zvierat, a preto môžu presahovať rámec noriem Spoločenstva, ktoré sa uplatňujú na chov vo všeobecnosti. Ekologické postupy chovu by mali zabrániť tomu, aby sa hydina chovala rýchlym výkrmom. Preto by sa mali stanoviť osobitné ustanovenia s cieľom vyhnúť sa intenzívnym metódam chovu. Predovšetkým hydina by sa mala chovať buď dovtedy, kým nedosiahne minimálny vek, alebo by mala pochádzať z pomaly rastúcich línií hydiny, takže ani v jednom prípade nie je dôvod používať intenzívne metódy chovu.“

10. Článok 18 nariadenia č. 889/2008, nazvaný „Chov zvierat“, uvádza:

„1. Operácie takého druhu, ako je pripevňovanie elastických pásikov na chvosty oviec, kupírovanie chvosta, orezávanie zubov, pristrihovanie zobáka a odstraňovanie rohov, sa v ekologickom poľnohospodárstve nesmú vykonávať systematicky. Niektoré z týchto operácií však môže príslušný orgán v jednotlivých prípadoch povoliť z dôvodov bezpečnosti alebo ak majú zlepšiť zdravotný stav, pohodu alebo hygienu hospodárskych zvierat.

Akékoľvek utrpenie zvierat sa zníži na minimum použitím vhodných anestetík a/alebo analgetík a tým, že operácia sa uskutoční v najvhodnejšom veku zvierat a vykonajú ju kvalifikovaní pracovníci.

5 Nariadenie Komisie z 5. septembra 2008, ktorým sa ustanovujú podrobné pravidlá implementácie nariadenia Rady (ES) č. 834/2007 o ekologickej výrobe a označovaní ekologických produktov so zreteľom na ekologickú výrobu, označovanie a kontrolu (Ú. v. EÚ L 250, 2008, s. 1).

2. Fyzická kastrácia je povolená s cieľom zachovať kvalitu výrobkov a tradičné výrobné postupy, ale len v podmienkach stanovených v druhom pododseku odseku 1.

3. Zakazuje sa mrzačenie, ako je zopnutie krídiel včelích kráľovien.

4. Nakladanie a vykladanie zvierat sa vykonáva bez použitia akéhokoľvek druhu elektrickej stimulácie na donucovanie zvierat. Pred prepravou alebo počas prepravy sa zakazuje používať akékoľvek alopatické utišujúce prostriedky."

11. Článok 20 nariadenia č. 889/2008, ktorý sa vzťahuje na „krmivo spĺňajúce požiadavky na výživu zvierat", v odseku 5 zakazuje nútené kŕmenie.

Nariadenie č. 1099/2009

12. Odôvodnenia nariadenia č. 1099/2009 okrem iného uvádzajú:

„(2) Aj za najlepších dostupných technických podmienok môže usmrcovanie zvierat spôsobiť týmto zvieratám bolesť, úzkosť, strach alebo iný druh utrpenia. Určité úkony súvisiace s usmrcovaním môžu byť stresujúce a každá technika omračovania má určité nedostatky. Prevádzkovatelia podnikov alebo osoby, ktoré sa zúčastňujú na usmrcovaní zvierat, by mali prijať opatrenia potrebné na predchádzanie bolesti a minimalizovanie strachu a utrpenia zvierat počas zabíjania alebo usmrcovania, pričom by mali zohľadniť najlepšie postupy v tejto oblasti a metódy povolené týmto nariadením. Preto v prípade, že prevádzkovatelia podnikov alebo osoby, ktoré sa zúčastňujú na usmrcovaní zvierat, porušia niektorú z požiadaviek tohto nariadenia alebo použijú povolené postupy bez toho, aby zohľadnili najnovší vývoj, a spôsobia tak zvieratám svojou nedbanlivosťou alebo úmyselne bolesť, strach alebo utrpenie, táto bolesť, strach alebo utrpenie by sa mali považovať za niečo, čomu sa dalo vyhnúť.

…

(4) Dobré podmienky zvierat sú v Spoločenstve uznávanou hodnotou, ktorá je zakotvená v Protokole (č. 33) o ochrane a dobrých životných podmienkach zvierat, ktorý je pripojený k Zmluve o založení Európskeho spoločenstva [ďalej len ‚Protokol (č. 33)']. Ochrana zvierat počas zabíjania alebo usmrcovania je verejným záujmom, ktorý ovplyvňuje postoj spotrebiteľa voči poľnohospodárskym výrobkom. Okrem toho zlepšenie ochrany zvierat počas zabíjania prispieva k vyššej kvalite mäsa a nepriamo má pozitívny vplyv na bezpečnosť pri práci na bitúnkoch.

…

(18) Smernicou [Rady] 93/119/ES [z 22. decembra 1993 o ochrane zvierat počas porážky alebo ich utratenia (Ú. v. ES L 340, 1993, s. 21; Mim. vyd. 15/003, s. 421)] sa udelila výnimka z omračovania v prípade zabíjania na náboženské účely uskutočňovaného na bitúnkoch. Keďže ustanovenia Spoločenstva uplatniteľné na zabíjanie na náboženské účely boli transponované odlišne v závislosti od vnútroštátneho kontextu a vzhľadom na to, že vnútroštátne pravidlá zohľadňujú aspekty, ktoré presahujú účel tohto nariadenia, je dôležité zachovať výnimku z omračovania zvierat pred zabitím a pritom však ponechať každému členskému štátu určitú úroveň subsidiarity. V tomto nariadení sa preto rešpektuje sloboda náboženského vyznania a právo prejavovať svoje náboženské vyznanie alebo vieru bohoslužbou, vyučovaním, vykonávaním úkonov a zachovávaním obradov, ako sa uvádza v článku 10 Charty základných práv Európskej únie [ďalej len ‚Charta'].

…

(20) Mnohé metódy usmrcovania spôsobujú zvieratám bolesť. Omráčenie je preto potrebné na spôsobenie straty vedomia a citlivosti zvierat pred ich usmrtením alebo počas neho. Meranie straty vedomia a citlivosti zvieraťa je zložité a musí sa vykonať podľa vedecky schválenej metodiky. Na zhodnotenie účinnosti postupu v reálnych podmienkach by sa však malo vykonať monitorovanie prostredníctvom ukazovateľov.

(21) Monitorovanie účinnosti omráčenia je založené predovšetkým na zhodnotení stavu vedomia a citlivosti zvierat. Vedomie zvieraťa je v podstate jeho schopnosť cítiť emócie a ovládať svoje pohyby. Okrem niektorých výnimiek, ako je znehybnenie elektrickým prúdom alebo iná vyvolaná paralýza, sa u zvieraťa predpokladá stav bezvedomia, ak stratí svoju prirodzenú pozíciu v stoji, nie je bdelé a nevykazuje žiadne známky pozitívnych ani negatívnych emócií, ako je strach alebo rozrušenie. Citlivosť zvieraťa je v podstate jeho schopnosť cítiť bolesť. Vo všeobecnosti sa zviera môže považovať za necitlivé, keď nevykazuje žiadne reflexy ani reakcie na podnety, ako je zvuk, pach, svetlo či fyzický kontakt.

…

(33) Pri zlyhaní postupov omračovania môžu zvieratá trpieť. Týmto nariadením by sa preto malo stanoviť, aby na minimalizovanie bolesti, strachu alebo utrpenia zvierat boli k dispozícii vhodné náhradné omračujúce zariadenia.

…

(37) Spoločenstvo sa usiluje propagovať vysoký štandard týkajúci sa dobrých životných podmienok populácií hospodárskych zvierat na celom svete, najmä v súvislosti s obchodom. Podporuje osobitné normy a odporúčania OIE [Svetová organizácia pre zdravie zvierat] týkajúce sa dobrých podmienok zvierat vrátane ich zabíjania. …

…

(43) Zabitie bez omráčenia si vyžaduje presné prerezanie hrdla ostrým nožom, aby sa minimalizovalo utrpenie. Okrem toho u zvierat, ktoré nie sú po prerezaní hrdla mechanicky znehybnené, sa často spomalí proces vykrvenia, čím sa zbytočne predlžuje utrpenie zvierat. Tento postup sa najčastejšie využíva pri zabíjaní hovädzieho dobytka, oviec a kôz. Preto by sa prežúvavce zabíjané bez omráčenia mali jednotlivo a mechanicky znehybniť.

…“

13. Článok 1 nariadenia č. 1099/2009 uvádza, že nariadenie ustanovuje pravidlá pre usmrcovanie zvierat rozmnožovaných alebo chovaných okrem iného na produkciu potravín.

14. Z článku 2 nariadenia č. 1099/2009, nazvaného „Vymedzenie pojmov“, vyplýva:

„…

f) ‚omráčenie‘ znamená akýkoľvek zámerne vyvolaný postup, ktorý bezbolestne spôsobí stratu vedomia a citlivosti, vrátane akéhokoľvek postupu spôsobujúceho okamžitú smrť;

g) ‚náboženský rituál‘ je súbor úkonov súvisiacich so zabitím zvierat, ktorý je stanovený určitým náboženstvom;

…

j) ‚zabíjanie‘ je usmrcovanie zvierat určených na ľudskú spotrebu;

…“

15. Podľa článku 3 ods. 1 nariadenia č. 1099/2009, nazvaného „Všeobecné požiadavky na usmrcovanie a súvisiace úkony“:

„Počas usmrcovania a súvisiacich úkonov sa zvieratá ušetria akejkoľvek bolesti, strachu alebo utrpenia, ktorým sa dá vyhnúť.“

16. Článok 4 nariadenia č. 1099/2009 upravujúci „Metódy omračovania“ uvádza:

„1. Zvieratá sa usmrcujú iba po omráčení v súlade s metódami a konkrétnymi požiadavkami súvisiacimi s uplatňovaním týchto metód, ktoré sú stanovené v prílohe I. Strata vedomia a citlivosti sa musí udržať až do smrti zvieraťa.

Po metódach uvedených v prílohe I, ktoré nemajú za následok okamžitú smrť…, musí čo najrýchlejšie nasledovať postup, ktorý spôsobí smrť, akým je napr. vykrvenie, poškodenie mozgu, usmrtenie elektrickým prúdom alebo dlhšie trvajúca anoxia.

…

4. V prípade zvierat, ktoré majú byť zabité osobitným spôsobom podľa náboženských rituálov, sa požiadavky odseku 1 neuplatnia za predpokladu, že sa zabitie uskutoční na bitúnku.“

Skutkové okolnosti sporu vo veci samej, prejudiciálna otázka a konanie pred Súdnym dvorom

17. Dňa 24. septembra 2012 združenie OABA zaslalo ministrovi poľnohospodárstva, potravinárstva a lesného hospodárstva (ďalej len „minister poľnohospodárstva“) žiadosť, ktorou sa domáhalo najmä ukončenia zverejňovania reklamy na mleté mäso ochrannej známky „Tendre France“ certifikovaného ako výrobok „halal“ a obsahujúceho označenie „AB“ a ukončenia jeho uvádzania na trh. V ten istý deň združenie požiadalo INAO o odňatie označenia „AB“ hovädziemu mäsu pochádzajúcemu zo zvierat zabitých bez predchádzajúceho omráčenia.

18. Keďže tieto žiadosti boli implicitne zamietnuté, OABA podalo 23. januára 2013 žalobu pre prekročenie právomoci na Conseil d'État (Štátna rada, Francúzsko).

19. Rozhodnutím č. 365447 z 20. októbra 2014 (FR:CESSR:2014:365447.20141020) Conseil d'État (Štátna rada) rozhodla, že právna úprava Európskej únie vyčerpávajúcim spôsobom vymedzuje, bez toho, aby odkazovala na prijatie vykonávacích predpisov členskými štátmi a bez toho, aby boli také predpisy potrebné na zabezpečenie jej plnej účinnosti, pravidlá týkajúce sa ekologického chovu hovädzieho dobytka. Orgány vykonávajúce regulačnú právomoc teda nemajú právomoc vydávať vnútroštátne opatrenia, ktoré by uvedenú právnu úpravu potvrdzovali, spresňovali alebo dopĺňali. Conseil d'État (Štátna rada) preto zamietla návrhy OABA v rozsahu, v akom smerujú k zrušeniu zamietnutia, zo strany vnútroštátneho orgánu regulačnej moci, návrhu na zákaz použitia označenia „AB“ pre výrobky z hovädzieho mäsa zo zvierat zabitých bez omráčenia, keďže udeľovanie tohto označenia a jeho použitie sú v celosti upravené právom Únie. Conseil d'État (Štátna rada) napokon postúpila tribunal administratif de Montreuil (Správny súd Montreuil) rozhodnutie o zvyšnej časti žaloby navrhujúcej zrušenie zamietavého rozhodnutia Ecocert o neprijatí, na základe článku 30 nariadenia č. 834/2007, opatrení na ukončenie reklamy a uvádzania na trh výrobkov pod ochrannou známkou „Tendre France“ certifikovaných ako „halal“ a nesúcich označenie „AB“.

20. Rozsudkom z 21. januára 2016 tribunal administratif de Montreuil (Správny súd Montreuil) túto žalobu zamietol.

21. OABA preto podalo proti tomuto rozsudku odvolanie na vnútroštátny súd. Tvrdí, že spoločnosť Ecocert bola na základe článku 30 nariadenia č. 834/2007 povinná ukončiť zverejňovanie reklamy na predmetné výrobky a ich uvádzanie na trh, keďže nezodpovedajú požiadavkám práva Únie na uvedenie takého označenia.

22. Tak minister poľnohospodárstva, ako aj spoločnosť Bionoor, ktorá distribuuje výrobky ekologického poľnohospodárstva (ďalej len „Bionoor"), Ecocert a INAO navrhujú odvolanie podané OABA zamietnuť.

23. Vnútroštátny súd sa nazdáva, že právny rámec veci, pokiaľ ide o právo Únie, pozostáva po prvé z článku 13 ZFEÚ, po druhé z odôvodnenia 1 a 17, ako aj článku 3, článku 14 ods. 1 písm. b) a článku 22 nariadenia č. 834/2007 a po tretie z článku 4 ods. 1 a 4, rovnako ako aj článku 5 ods. 2 nariadenia č. 1099/2009.

24. Cour administrative d'appel de Versailles (Odvolací správny súd Versailles) však poznamenal, že žiadne ustanovenie nariadenia č. 1099/2009 ani žiadne ustanovenie nariadenia č. 889/2008 výslovne nevymedzuje spôsob alebo spôsoby zabitia zvierat, ktoré môžu zodpovedať cieľom dobrých životných podmienok zvierat a minimalizácie ich utrpenia, ktoré charakterizujú ekologickú výrobu.

25. Keďže neexistujú žiadne ustanovenia, ktoré by na jednej strane odkazovali na nariadenie č. 1099/2009, ani ktoré by na druhej strane odkazovali na nariadenia č. 834/2007 a č. 889/2009, jednoduché porovnanie týchto textov neumožňuje určiť, či rituálne zabitie bez predchádzajúceho omráčenia, ktoré je výnimočne povolené článkom 4 ods. 4 nariadenia č. 1099/2009 za predpokladu splnenia všetkých predpísaných technických podmienok umožňuje, alebo neumožňuje naplnenie osobitných cieľov dobrých životných podmienok zvierat a minimalizácie ich utrpenia, ktoré prináležia ekologickej výrobe podľa nariadení č. 834/2007 a č. 889/2008. Tiež vyvstáva otázka súladu takto daného výkladu predmetných nariadení s ustanoveniami článku 13 ZFEÚ.

26. Vnútroštátny súd sa teda domnieva, že stanovisko k žalobnému dôvodu vyvodzovanému z toho, že európske označenie „AB" by nemalo byť používané pre mäso pochádzajúce zo zvierat rituálne zabitých bez predchádzajúceho omráčenia, ktoré je rozhodujúce pre výsledok sporu, predstavuje vážne ťažkosti pri výklade práva Únie.

27. Za týchto okolností vnútroštátny súd rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru túto prejudiciálnu otázku:

„Treba uplatniteľné pravidlá práva… Únie vyplývajúce najmä:

– z článku 13 [ZFEÚ],

– z nariadenia č. 834/2007, ktorého podmienky uplatňovania sú stanovené v nariadení č. 889/2008, a

– z nariadenia č. 1099/2009

vykladať v tom zmysle, že povoľujú alebo zakazujú použitie európskeho označenia ‚AB' na výrobkoch pochádzajúcich zo zvierat, ktoré boli rituálne zabité bez predchádzajúceho omráčenia, pričom však boli dodržané podmienky stanovené nariadením č. 1099/2009?"

28. Písomné pripomienky predložili OABA, Bionoor, Ecocert, rovnako ako aj Francúzska republika, Helénska republika, Nórske kráľovstvo a Európska komisia.

29. Pojednávanie, na ktorom sa zúčastnili OABA, Bionoor, rovnako ako aj Francúzska republika, Helénska republika a Komisia sa konalo 19. júna 2018.

Analýza

Vymedzenie problému

30. Týmto návrhom na začatie prejudiciálneho konania bol Súdny dvor požiadaný, aby odpovedal na otázku, ktorú možno krátko zhrnúť takto: možno certifikovať ako „AB“ mäso zo zvierat zabitých bez predchádzajúceho omráčenia?

31. Problém spočíva v tom, že hoci sa právna úprava týkajúca sa ekologického poľnohospodárstva uplatniteľná na skutkové okolnosti prejednávanej veci – ktorá v zásade pozostáva z nariadení č. 834/2007 a č. 889/2008 – usiluje zabezpečiť dodržiavanie „prísnych noriem v oblasti pohody zvierat“ [6] počas celého života zvieraťa,[7] z čoho vyplýva, že „akékoľvek utrpenie živočíchov vrátane utrpenia počas porážky sa udržiava na minimálnej úrovni“,[8] nevymedzuje presne opatrenia umožňujúce minimalizovať utrpenie zvierat pri zabití.

32. Vec sa tak týka výlučne výkladu technických noriem, ktoré treba dodržiavať pri zabíjaní zvierat na účely vydania osvedčenia „AB“.

33. Z dôvodov, ktoré vysvetlím nižšie, je dôležité spresniť, že Súdny dvor sa teda, prísne vzaté, nemusí vyjadrovať k otázke zásahu do slobody prejavovať náboženské vyznanie – ako o takúto otázku išlo v rozsudku ESĽP z 27. júna 2000, Cha'are Shalom Ve Tsedek v. Francúzsko (CE:ECHR:2000:0627JUD002741795). Nie je tiež vyzvaný na priame vyjadrenie sa k zlučiteľnosti normy „AB“ a osvedčenia „halal“, pričom v prípade osvedčenia „halal“ k dnešnému dňu neexistujú presné požiadavky, najmä pokiaľ ide o využitie alebo nevyužitie predchádzajúceho omráčenia pri zabíjaní zvierat.

Vec sa priamo netýka otázky zásahu do slobodného prejavovania náboženského vyznania

34. Hoci vnútroštátny súd nemal v úmysle túto tému otvárať, v spore vo veci samej bola vznesená otázka dodržiavania slobody prejavovania náboženského vyznania, najmä z hľadiska článku 10 Charty základných práv Európskej únie.

35. Spoločnosť Bionoor konkrétne vo svojich písomných pripomienkach uviedla, že ak by sa dospelo k záveru, že osvedčenia „AB“ a „halal“ sú nezlučiteľné, ovplyvnilo by to kolektívne právo moslimov na slobodné prejavovanie náboženského vyznania zaručené článkom 9 v spojení s článkom 14 dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd podpísaného v Ríme 4. novembra 1950 (ďalej len „EDĽP“) na jednej strane a článkom 10 Charty na druhej strane. V tejto súvislosti odkazuje najmä na citovaný rozsudok vo veci Cha'are Shalom Ve Tsedek v. Francúzsko. Podľa spoločnosti Bionoor tým, že nezakázal označovanie „kóšer“ alebo „halal“ výrobkov označením „AB“, mal európsky normotvorca v úmysle zaručiť pozitívny záväzok s cieľom zabezpečiť účinné dodržiavanie slobody náboženského vyznania.

36. Ani zďaleka nie som presvedčený o správnosti tejto argumentácie, ktorá spočíva, pokiaľ ide o spor vo veci samej, na myšlienke, že moslimovia by čelili prekážke náboženskej slobody, ak by sa malo dospieť k záveru, že osvedčenia „halal“ a „AB“ nemožno kumulovať.

37. V tejto súvislosti sa mi zdá, že problém, ktorý je predložený na rozhodnutie v tejto veci, sa líši od problému, o ktorý išlo v citovanom rozsudku Cha'are Shalom Ve Tsedek v. Francúzsko.

6 Pozri najmä odôvodnenia 1 a 17, rovnako ako aj článok 3 písm. a) bod iv) a článok 5 písm. h) nariadenia č. 834/2007.

7 Pozri najmä článok 1 ods. 1 písm. a) nariadenia č. 834/2007.

8 Pozri najmä článok 14 ods. 1 písm. b) bod viii) a článok 15 ods. 1 písm. b) bod vi) nariadenia č. 834/2007.

38. Pripomínam, že týmto rozsudkom Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že „tým, že zaviedlo výnimku zo zásady predchádzajúceho omráčenia zvierat určených na zabitie, vnútroštátne právo konkretizovalo pozitívny záväzok štátu s cieľom zabezpečiť účinné dodržiavanie slobody náboženského vyznania“ (§ 76). Okrem toho spresnil, že „k zásahu do slobody prejavovať náboženské vyznanie by došlo len vtedy, ak by zákaz zákonne vykonávať takúto porážku znemožnil ultraortodoxným židom jesť mäso zo zvierat zabitých podľa náboženských predpisov, ktoré oni v danej záležitosti považujú za uplatniteľné“ (§ 80).

39. V prejednávanej veci však na rozdiel od rituálneho zabíjania vykonávaného počas moslimského sviatku obetovania v zmysle článku 4 ods. 4 nariadenia č. 1099/2009, ktorého sa týkala vec, v ktorej bol vyhlásený rozsudok z 29. mája 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen a i.,[9] v tejto veci nejde o možnosť moslimov vyhovieť náboženským príkazom. Možnosť konzumovať výrobky kumulujúce osvedčenia „AB“ a „halal“ sa ako taká nevzťahuje na vykonávanie „náboženského obradu“ a nespadá tak pod slobodný výkon náboženského vyznania zakotvený v článku 10 Charty a článku 9 EDĽP ako prejav náboženského vyznania.

40. Osoby, ktoré si na účely dodržania určitých náboženských predpisov želajú zaobstarať si výrobky zo zvierat zabitých bez predchádzajúceho omráčenia, totiž budú mať vždy k dispozícii alternatívu rešpektujúcu ich náboženské vyznanie.[10] Ak by sa dospelo k záveru, že rituálne zabitie bez omráčenia je v rámci ekologického poľnohospodárstva zakázané, občania židovského alebo moslimského vierovyznania by si vždy mohli zaobstarať kóšer alebo halal mäso, a teda nedošlo by k zásahu do samotnej podstaty slobody náboženského vyznania. Jednoducho by nemohli konzumovať kóšer alebo halal mäso označené ako „AB“. Skutočnosť, že nie je k dispozícii mäso označené ako „AB“ pochádzajúce z porážky, pri ktorej nedochádza k omráčeniu, ako taká nemá vplyv na náboženské predpisy, ktoré neukladajú povinnosť konzumovať výlučne výrobky pochádzajúce z ekologického poľnohospodárstva. Rovnako neexistuje žiadne „právo“ na prístup k výrobkom s označením „AB“. Navyše poznamenávam, že žalované strany vôbec v spore vo veci samej neuviedli, že by zákaz, ktorý by im bol uložený, a to vyrábať a uvádzať na trh výrobky, ktoré sú osvedčené naraz ako „halal“ aj ako „AB“, bol sám osebe nezlučiteľný s náboženským vyznaním spotrebiteľov výrobkov označených „halal“.

41. Zdá sa mi, že tento záver platí o to viac, že pri hlbšej úvahe nejde ani tak o otázku, či sú osvedčenia „AB“ a „halal“ zlučiteľné, ale skôr o otázku, či osvedčenie „AB“ možno udeliť výrobkom pochádzajúcim zo zvierat zabitých bez predchádzajúceho omráčenia, čo sa mi zdá byť v konečnom dôsledku úplne iná otázka.

Súdny dvor sa nemá vyjadrovať k otázke predchádzajúceho omráčenia z hľadiska dobrých životných podmienok zvierat[11] *ani k významu označenia „halal“*

42. Okrem toho, že sa nezdá, že by sa táto vec týkala priamo zásahu do slobody náboženského vyznania, nesúvisí ani s otázkou predchádzajúceho omráčenia z hľadiska dobrých životných podmienok zvierat, ani z hľadiska zlučiteľnosti osvedčení „AB“ a „halal“ *vo všeobecnosti*.

9 Rozsudok z 29. mája 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen a i. (C-426/16, EU:C:2018:335, bod 45).

10 Pozri všeobecnejšie, pokiaľ ide o stravovacie predpisy motivované náboženstvom, ESĽP, 7. decembra 2010, Jakóbski v. Poľsko (CE:ECHR:2010:1207JUD001842906) a 17. decembra 2013, Vartic v. Rumunsko (CE:ECHR:2013:1217JUD001415008).

11 Pozri najmä pripomienky spoločnosti Bionoor, s. 8 – 12.

43. V prvom rade sa mi zdá, že je už nesporné, že ak je akékoľvek usmrtenie problematické z hľadiska dobrých životných podmienok zvierat, využitie metód omračovania pri zabíjaní zvierat môže, prinajmenšom teoreticky a ako to dokazujú mnohé vedecké štúdie,[12] prispieť k minimalizácii tohto utrpenia v prípade, že sa vykonáva v dobrých podmienkach.

44. V druhom rade, hoci sa spor vo veci samej týkal možnosti udeliť výrobkom označeným ako „halal" osvedčenie „AB", v konečnom dôsledku ide v tejto veci o možnosť získania osvedčenia „AB" výrobkami zo zvierat zabitých bez omráčenia, ktorá je podľa môjho názoru z hľadiska dobrých životných podmienok zvierat skutočne problematická.[13]

45. Zo spisu totiž vyplýva, že k dnešnému dňu osvedčenie „halal" len veľmi málo vypovedá o skutočne použitej metóde zabitia.

46. Ako uviedla Komisia vo svojich písomných pripomienkach a potvrdila na pojednávaní, v Európe[14] a inde vo svete existujú v moslimskej komunite rozdielne stanoviská k akceptácii reverzibilného omráčenia alebo omráčenia ihneď po začatí vykrvovania zvierat. V tomto okamihu neexistujú v konkrétnej otázke zlučiteľnosti rituálneho zabíjania s využitím určitých metód omračovania jednotné postupy, ktoré by boli dodržiavané certifikačnými orgánmi „halal" v členských štátoch.

47. V tomto ohľade možno ľahko pochopiť, že pokiaľ ide o prenesenie náboženských požiadaviek, ktorých prijatie a význam sú z definície náchylné k rozdielnemu výkladu[15] a ktoré je ťažko štandardizovať, neexistuje európska právna úprava, ktorá by vymedzovala a upravovala podrobnosti rituálneho zabíjania, či už kóšer alebo halal. Konkrétne sa mi zdá, že hoci aj existuje zhoda v názore, že podľa predpisov moslimského náboženstva na to, aby bolo považované za „halal", zviera určené na zabitie „musí byť živé alebo považované za živé" v okamihu zabitia,[16] toto nevyhnutne neznamená, že je zakázaná akákoľvek forma omráčenia pred zabitím.

48. Ako bolo možné zistiť v rámci tohto konania, niektorí zástupcovia moslimskej komunity[17] zastávajú názor, že keďže elektronarkóza alebo akýkoľvek iný podobný postup omráčenia pred zabitím nemá vplyv na životné funkcie zvieraťa, a najmä na krvný obeh zvieraťa (z čoho vyplýva, že by mohlo opäť nadobudnúť vedomie, pokiaľ by nedošlo k vykrveniu), sú v súlade s predpismi moslimského náboženstva.

12 Spomedzi viacerých štúdií citovaných dotknutými stranami zmienim najmä stanovisko vedeckej skupiny Európskej únie v oblasti zdravia zvierat a dobrých životných podmienok zvierat [Scientific Panel on Animal Health and Welfare (AHAW)] z roku 2004, nazvané „Welfare aspects of the main systems of stunning and killing the main commercial species of animals". In: *The EFSA Journal*. 2004, 45, s. 1 – 29; stanovisko Federácie veterinárnych lekárov Európy z roku 2002, „Slaughter of Animals Without Prior Stunning", dostupné na adrese http://www.fve.org/uploads/publications/docs/fve_02_104_slaughter_prior_stunning.pdf, ako aj štúdiu z roku 2010, nazvanú „Report on Good and Adverse Practices – Animal Welfare Concerns in Relation to Slaughter Practices from the Viewpoint of Veterinary Sciences", uskutočnenú v rámci európskeho projektu Dialrel („Encouraging Dialogue on issues of Religious Slaughter") a dostupnú na tejto adrese: http://www.dialrel.eu/dialrel-results/veterinary-concerns.html.

13 Komisia uviedla, že spoločnosť Ecocert je podľa jej vedomostí jedinou organizáciou, ktorá výslovne akceptuje rituálne zabíjanie bez akéhokoľvek omračovania.

14 Zdá sa, že značné rozšírenie využitia omračovania nastalo v Dánsku a Švédsku. V Belgicku valónsky parlament a flámsky parlament v priebehu roku 2007 rozhodli, že využitie nejakej podoby omračovania bude pre rituálne zabíjanie povinné.

15 Pojem „halal" označuje vo všeobecnosti to, čo je „oprávnené" alebo „dovolené" náboženskými predpismi.

16 Pozri najmä všeobecné usmernenia komisie pre Codex Alimentarius týkajúce sa používania pojmu „halal" (CAC/GL 24-1997) dostupné na tejto adrese: http://www.fao.org/docrep/005/y2770f/y2770f08.htm#fn26. Tieto usmernenia boli adresované všetkým členským štátom a pridruženým štátom Food and Agriculture Organization of the United Nations [Organizácia OSN pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO)] a World Health Organization [Svetová zdravotnícka organizácia (WHO)] ako text poradného charakteru a je úlohou každej vlády rozhodnúť o ich využití.

17 Podľa OABA je vo Francúzsku toto stanoviskom mešít v Paríži, Lyone a v Evry. Po overení sa zistilo, že certifikačné organizácie „halal" pridružené k týmto mešitám [ako je Société française de contrôle de viande halal (Kontrolný orgán Francúzska pre mäso halal, SFCVH), Association rituelle de la Grande Mosquée de Lyon (Združenie pre náboženské praktiky Veľkej lyonskej mešity, ARGML) alebo Association culturelle des musulmans d'Île-de-France (Kultúrne združenie moslimov regiónu Île-de-France, ACMIF)] skutočne pripúšťajú isté formy omráčenia pred zabitím zvierat (ako je tzv. „reverzibilná" elektronarkóza).

49. Vnútroštátne právne predpisy pojem rituálneho zabitia tiež nevymedzujú. Informovanie o osvedčení týkajúcom sa kóšer alebo halal povahy výrobkov je vo všeobecnosti upravené pravidlami certifikačných orgánov spojených s určitými náboženskými orgánmi, a teda nie regulačnými orgánmi, a nimi spravované. [18]

50. Prax certifikačných orgánov je teda veľmi premenlivá. Niektoré certifikačné orgány tak vo svojich požiadavkách pripomínajú, že zabitie sa musí vykonať s použitím predchádzajúceho omráčenia, zatiaľ čo iné sa obmedzujú na uloženie povinnosti dodržania vysokej úrovne životných podmienok zvierat, bez ďalšieho spresnenia, pokiaľ ide o omračovanie. K tomu sa pridáva skutočnosť, že v rámci jedného certifikačného orgánu sa využitie predchádzajúceho omráčenia líši v závislosti od druhu zvierat.

51. V dôsledku toho existujú v súčasnosti na trhu výrobky označené „halal" pochádzajúce z porážky zvierat vykonanej po predchádzajúcom omráčení. Rovnako sa zistilo, že v bežnom predaji je distribuované mäso pochádzajúce zo zvierat zabitých bez omráčenia bez toho, aby o tom boli spotrebitelia informovaní. [19] V konečnom dôsledku umiestnenie označenia „halal" na výrobky hovorí len veľmi málo o využití omráčenia pri zabití zvierat a prípadne o zvolenej metóde omračovania.

Odpoveď na prejudiciálnu otázku

52. Ako veľmi správne uviedol vnútroštátny súd, neexistujú ustanovenia, ktoré by osobitne na seba odkazovali jednak v regulačných ustanoveniach upravujúcich metódy ekologickej výroby a jednak v regulačných ustanoveniach upravujúcich zabíjanie zvierat.

53. Pri neexistencii takého odkazu sú možné dva výklady.

54. *Prvý*, ktorý obhajuje Ecocert, Bionoor, rovnako ako aj francúzska vláda spočíva na tvrdení, že relevantné ustanovenia nebránia udeleniu označenia „AB" výrobkom pochádzajúcim zo zvierat zabitých bez omráčenia.

55. Hoci nariadenie č. 834/2007 stanovuje pre ekologickú výrobu požiadavku „prísnych noriem v oblasti pohody zvierat", ani toto nariadenie ani jeho vykonávacie nariadenie č. 889/2008 výslovne nebránia tomu, aby sa pravidlo predchádzajúceho omráčenia nedodržalo v osobitnom rámci rituálneho zabíjania.

56. Rituálne zabíjanie zvierat, ktoré je na účely výkonu určitých náboženských obradov výnimočne povolené nariadením č. 1099/2009, pokiaľ sú splnené všetky stanovené technické požiadavky, umožňuje splniť ciele dobrých životných podmienok zvierat a zmiernenia utrpenia zvierat, teda ciele, ktoré sú súčasťou cieľov sledovaných ekologickou výrobou.

57. *Druhý* výklad, ktorý presadzujú OABA, Komisia, rovnako ako aj grécka a nórska vláda je odvodený z teleologického a systematického výkladu uplatniteľnej právnej úpravy. V zásade spočíva na myšlienke, že ciele ochrany dobrých životných podmienok zvierat a zmiernenia ich utrpenia, vrátanie ich utrpenia pri zabíjaní, naopak vyžadujú nepriznanie takého označenia výrobkom pochádzajúcim z rituálnych porážok.

18 Vo Francúzsku neuspeli pokusy o vymedzenie normy „halal" zo strany Association française de normalisation [Francúzske združenie pre normalizáciu (AFNOR)], ktorá bola vypracovaná ako pilotný projekt pre spracované potraviny v roku 2017.

19 Pozri napríklad správu vypracovanú v mene vyšetrovacej komisie francúzskeho Národného zhromaždenia o podmienkach zabíjania zvierat určených na výrobu mäsa na francúzskych bitúnkoch z 20. septembra 2016, s. 117 – 118 http://www2.assemblee-nationale.fr/14/autres-commissions/commissions-d-enquete/conditions-d-abattage-des-animaux-de-boucherie-dans-les-abattoirs-francais/.

58. Zástancovia tohto druhého prístupu najmä tvrdia, že ochrana dobrých životných podmienok zvierat predstavuje cieľ všeobecného záujmu, ktorého význam je vyjadrený v článku 13 ZFEÚ. Potreba udržiavať dobré životné podmienky zvierat je pripomenutá tak nariadením č. 1099/2009, ktoré stanovuje najmä zásadu omráčenia pred usmrtením, ako aj nariadením č. 834/2007, ktoré zo zmierňovania utrpenia zvierat robí dôležitú požiadavku ekologického poľnohospodárstva.

59. Podľa nich možnosť poskytnutá článkom 4 ods. 4 nariadenia č. 1099/2009 uskutočňovať rituálne zabíjanie sleduje ciele zdravotnej politiky a rovnakého rešpektu k vierovyznaniam a náboženským obradom a je nimi podmienená. Táto výnimka nie je súčasťou a nijako nesúvisí s „prísny[mi] nor[mami] v oblasti pohody zvierat", ktorými sa má riadiť udeľovanie označenia „AB" na základe nariadenia č. 834/2007 (najmä jeho článkov 3 a 5). Zástancovia tohto druhého výkladu tvrdia tiež, že udelenie osvedčenia „AB" výrobkom pochádzajúcim zo zvierat zabitých bez predchádzajúceho omráčenia porušuje zásadu dôvery spotrebiteľov v ekologické výrobky, čo je zásada, na ktorú toto nariadenie odkazuje v článku 1 a v odôvodneniach 3, 5 a 22.

60. V nasledujúcom výklade vysvetlím v prvom rade obsah noriem upravujúcich ekologickú živočíšnu výrobu z hľadiska ochrany dobrých životných podmienok zvierat, tak ako vyplývajú z ustanovení nariadenia č. 834/2007 v spojení s ustanoveniami nariadenia č. 889/2008 a ich prepojenie s pravidlami v oblasti zabíjania zvierat, tak ako vyplývajú najmä z nariadenia č. 1099/2009. Práve vo svetle tohto výkladu v druhom rade vysvetlím, prečo tieto pravidlá, hoci aj z hľadiska požiadavky dodržiavania prísnych noriem v oblasti dobrých životných podmienok zvierat, podľa môjho názoru nebránia udeleniu označenia „AB" výrobkom pochádzajúcim z porážky zvierat bez omráčenia.

Normy upravujúce ekologické poľnohospodárstvo a prepojenie s pravidlami v oblasti zabíjania zvierat

61. S cieľom reagovať na sústavný vývoj trhu s ekologickými výrobkami [20] Únia od roku 1991 prijíma právne predpisy v oblasti ekologickej výroby s tým, že od hospodárskych subjektov vyžaduje dodržiavanie prepracovaného systému noriem a kontroly.

62. Obdobne ako nariadenie (EHS) č. 2092/91 [21] a nariadenie (ES) č. 392/2004, [22] ktoré mu predchádzali, nariadenie č. 834/2007 sa usiluje vytvoriť komplexný systém manažmentu poľnohospodárstva a potravinárskej výroby spájajúci najlepšiu prax v rôznych oblastiach (životné prostredie, biodiverzita, ochrana prírodných zdrojov a prísne normy v oblasti dobrých životných podmienok zvierat).

63. Rovnako ako nariadenie č. 834/2007, nové nariadenie (EÚ) 2018/848 [23], ktoré nadobudne účinnosť 1. januára 2021, vo svojom odôvodnení 1 najmä pripomína, že „ekologická poľnohospodárska výroba… plní dvojitú spoločenskú úlohu, keď na jednej strane zabezpečuje špecifický trh reagujúci na dopyt spotrebiteľa po produktoch ekologickej poľnohospodárskej výroby a na druhej strane dodáva verejne dostupné tovary prispievajúce k ochrane životného prostredia a k dobrým životným podmienkam zvierat, ako aj k rozvoju vidieka".

20 V priebehu posledného desaťročia zaznamenal trh s ekologickými výrobkami dynamický vývoj poháňaný silným rastom dopytu. Celosvetový trh s ekologickými potravinami narástol od roku 1999 štvornásobne. Pozri najmä pracovný dokument útvarov Európskej komisie, zhrnutie posúdenia vplyvu, sprievodný dokument k dokumentu „Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o ekologickej výrobe a označovaní ekologických výrobkov, o zmene nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. XXX/XXX [nariadenie o úradných kontrolách] a o zrušení nariadenia Rady (ES) č. 834/2007" z 24. marca 2014, COM(2014) 180 final, s. 11 a citované odkazy].

21 Nariadenie Rady z 24. júna 1991 o ekologickej výrobe poľnohospodárskych výrobkov a príslušných označeniach poľnohospodárskych výrobkov a potravín (Ú. v. ES L 198, 1991, s. 1; Mim. vyd. 15/002, s. 39).

22 Nariadenie Rady z 24. februára 2004, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie (EHS) č. 2092/91 (Ú. v. EÚ L 65, 2004, s. 1; Mim. vyd. 15/008, s. 189).

23 Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady z 30. mája 2018 o ekologickej poľnohospodárskej výrobe a označovaní produktov ekologickej poľnohospodárskej výroby a o zrušení nariadenia Rady (ES) č. 834/2007 (Ú. v. EÚ L 150, 2018, s. 1).

64. Nemožno vážne spochybňovať skutočnosť, že v rámci práva Únie patria ekologické výrobky a iné ako ekologické výrobky do odlišných právnych režimov, pričom tie prvé podliehajú prísnejším požiadavkám na výrobu ako tie druhé. [24]

65. Spomedzi sledovaných cieľov a priorít ekologického poľnohospodárstva Súdny dvor už zdôraznil dôležitosť, ktorú treba pripísať cieľom a prioritám bezpečnosti potravín a ochrany spotrebiteľa. Je totiž nevyhnutné zachovať dôveru spotrebiteľov vo výrobky označené ako ekologické produkty. [25] Z tohto dôvodu, a ako to spresňuje jeho článok 23 ods. 1, nariadenie č. 834/2007 povoľuje pri označovaní a reklame poľnohospodárskych výrobkov použitie pojmov odkazujúcich na ekologický spôsob výroby iba u výrobkov získaných v súlade s požiadavkami ustanovenými v tomto nariadení.

66. Z hľadiska ochrany dobrých životných podmienok zvierat je nesporné, že nariadenie č. 834/2007 má za cieľ podriadiť ekologické poľnohospodárstvo určitému množstvu noriem, ktoré zaručujú vyššiu úroveň ochrany dobrých životných podmienok zvierat, ako je úroveň, ktorú možno požadovať v rámci konvenčného poľnohospodárstva. Takto článok 3 písm. a) bod iv) tohto nariadenia stanovuje, že ekologická výroba sleduje cieľ vytvoriť trvalo udržateľný systém manažmentu poľnohospodárstva, ktorý „*dodržiava vysokú úroveň noriem v oblasti pohody zvierat*“. [26] Článok 5 písm. h) uvedeného nariadenia tiež uvádza, že ekologické poľnohospodárstvo sleduje „dodržiavanie *vysokej úrovne pohody zvierat* s rešpektovaním druhovo špecifických potrieb“. [27]

67. Treba však konštatovať, že hoci je predmetná právna úprava pomerne podrobná, pokiaľ ide o podmienky ustajnenia (pozri články 10 až 12 nariadenia č. 889/2008, ktoré odkazujú konkrétne na prílohu III uvedeného nariadenia) a chovu (pozri najmä, pokiaľ ide o postupy „chov[u] zvierat“, článok 18 tohto nariadenia) zvierat, ktoré majú zodpovedať ekologickému poľnohospodárstvu v tom, že stanovuje normy, ktoré idú výrazne nad rámec európskych noriem týkajúcich sa tzv. konvenčného typu poľnohospodárstva, pomerne málo sa venuje normám uplatniteľným na zabíjanie zvierat. Žiadne z ustanovení tohto nariadenia najmä nezakazuje zabíjanie bez omráčenia ako také.

68. Článok 14 ods. 1 písm. b) bod viii) nariadenia č. 834/2007 stanovuje len toľko, že „akékoľvek utrpenie vrátane mrzačenia sa minimalizuje počas celého života zvieraťa *vrátane porážky*“. [28]

69. Také mlčanie nariadenia č. 834/2007, rovnako ako aj jeho vykonávacieho nariadenia č. 889/2008 k spôsobom zabíjania možno podľa môjho názoru vysvetliť len tak, že nabáda v tejto otázke na odkaz na všeobecné pravidlá upravujúce usmrcovanie zvierat, konkrétne na pravidlá uplatniteľné na zvieratá rozmnožované alebo chované na výrobu potravín uvedené v nariadení č. 1099/2009. [29]

70. Zdá sa mi, že toto nepriamo, ale nevyhnutne vyplýva z článku 1 ods. 4 nariadenia č. 834/2007, ktorý stanovuje, že nariadenie sa uplatňuje bez toho, aby boli dotknuté ostatné ustanovenia práva Únie týkajúce sa výrobkov patriacich do jeho rozsahu pôsobnosti. Ustanovenia nariadenia č. 1099/2009 tvoria súčasť uvedených ustanovení.

24 Pozri rozsudok zo 4. júna 2015, Andechser Molkerei Scheitz/Komisia (C-682/13 P, neuverejnený, EU:C:2015:356, bod 36).

25 Pozri najmä rozsudky z 5. novembra 2014, Herbaria Kräuterparadies (C-137/13, EU:C:2014:2335, bod 42), a z 12. októbra 2017, Kamin und Grill Shop (C-289/16, EU:C:2017:758, bod 30).

26 Kurzívou zvýraznil generálny advokát.

27 Kurzívou zvýraznil generálny advokát.

28 Kurzívou zvýraznil generálny advokát.

29 Pozri článok 1 ods. 1 nariadenia č. 1099/2009.

71. Hneď na úvod spresním, že tak ako naznačuje jeho znenie, cieľom tohto nariadenia je vymedziť spoločné pravidlá na ochranu dobrých životných podmienok zvierat v okamihu ich zabíjania alebo usmrcovania v Únii. Na rozdiel od právnej úpravy, ktorá je súčasťou „balíka predpisov v oblasti hygieny" z roku 2006,[30] nariadenie č. 1099/2009 sa konkrétne vzťahuje na ochranu dobrých životných podmienok zvierat počas ich usmrcovania.

72. Uvedené nariadenie je založené, ako to uvádza jeho odôvodnenie 4, na myšlienke, že ochrana zvierat počas ich zabíjania je otázkou verejného záujmu.[31]

73. Podobne jeho článok 3 ods. 1 stanovuje všeobecnú požiadavku, podľa ktorej počas usmrcovania a súvisiacich úkonov sa zvieratá ušetria akejkoľvek bolesti, strachu alebo utrpenia, ktorým sa dá vyhnúť.

74. Inak povedané, nariadenie č. 1099/2009 sa týka požiadaviek na dobré životné podmienky zvierat a samo ich integruje. Pri neexistencií podrobností v právnej úprave týkajúcej sa konkrétne ekologického poľnohospodárstva sa uplatnia všeobecné ustanovenia tohto nariadenia.

75. Hoci na základe článku 4 ods. 1 nariadenia č. 1099/2009 sa uplatňuje zásada zabíjania po omráčení, v súlade s metódami a požiadavkami uvedenými v prílohe I tohto nariadenia, článok 4 ods. 4 toho istého nariadenia stanovuje výnimku pre rituálne zabíjanie zvierat bez omráčenia na bitúnkoch.

76. Ako uvádza odôvodnenie 18 nariadenia č. 1099/2009, článok 4 ods. 4 tohto nariadenia tým, že upravuje výnimku zo všeobecného pravidla, podľa ktorého sa zvieratá usmrcujú iba po omráčení stanoveného v odseku 1 tohto článku, pripúšťa rituálne zabíjanie zvierat bez omráčenia, pokiaľ k porážke dochádza v bitúnku, a to na účely rešpektovania určitých náboženských predpisov.

77. Ako už Súdny dvor rozhodol, „ochrana dobrých podmienok zvierat [predstavuje totiž] hlavný cieľ sledovaný nariadením č. 1099/2009, a najmä jeho článkom 4 ods. 4, ako vyplýva zo samotného názvu tohto nariadenia a jeho odôvodnenia 2".[32]

78. Z tejto výnimky však nevyplýva, že by odchylný režim uplatniteľný na rituálne zabíjanie nezohľadňoval dobré životné podmienky zvierat.

79. Také zabíjanie sa totiž musí, stále na základe nariadenia č. 1099/2009, vykonávať sa podmienok, ktoré zabezpečujú obmedzenie utrpenia zvierat.

80. Odôvodnenie 2 nariadenia č. 1099/2009 takto najmä uvádza, že „prevádzkovatelia podnikov alebo osoby, ktoré sa zúčastňujú na usmrcovaní zvierat, by mali prijať opatrenia potrebné na predchádzanie bolesti a minimalizovanie strachu a utrpenia zvierat počas zabíjania alebo usmrcovania, pričom by mali zohľadniť najlepšie postupy v tejto oblasti a metódy povolené týmto nariadením". Odôvodnenie 43 uvedeného nariadenia uvádza, že „zabitie bez omráčenia si vyžaduje presné prerezanie hrdla ostrým nožom, aby sa minimalizovalo utrpenie". Okrem toho v súlade článkom 9 ods. 3 a článkom 15 ods. 2 prvým odsekom tohto nariadenia zvieratá musia byť znehybnené jednotlivo a až „kým nie je osoba zodpovedná za omráčenie alebo vykrvenie pripravená čo najrýchlejšie ich omráčiť alebo vykrviť". Napokon, na základe článku 5 ods. 2 nariadenia č. 1099/2009, „ak sa na účely článku 4 ods. 4 zvieratá usmrcujú bez predchádzajúceho omračovania, osoby zodpovedné za zabíjanie vykonajú systematické kontroly, aby sa zabezpečilo, že zvieratá pred ukončením znehybnenia nepreukazujú žiadne známky vedomia alebo citlivosti a pred úpravou či obarením žiadne známky života".

30 Pozri v tomto zmysle návrhy, ktoré som predniesol vo veci Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen a i. (C-426/16, EU:C:2017:926, body 35 a 64 až 68).

31 Pozri tiež odôvodnenia 24, 37 a 43 tohto nariadenia.

32 Rozsudok z 29. mája 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen a i. (C-426/16, EU:C:2018:335, bod 63).

81. V konečnom dôsledku popri sebe existujú dva režimy ochrany dobrých životných podmienok zvierat: režim, ktorý je uplatniteľný v zásade a ktorý ukladá povinnosť predchádzajúceho omráčenia a odchylný režim (motivovaný snahou umožniť z náboženských dôvodov nepoužitie omráčenia). Práve v rámci každého z týchto režimov je úlohou prevádzkovateľov alebo akejkoľvek osoby, ktorá sa zúčastňuje na usmrcovaní zvierat, prijať opatrenia nevyhnutné na predchádzanie bolesti a minimalizovanie strachu a utrpenia zvierat počas zabíjania alebo usmrcovania (pozri odôvodnenie 2 nariadenia č. 1099/2009).

82. Zdá sa totiž trochu rozporuplné odkazovať na nariadenie č. 1099/2009 – a to napriek tomu, že toto nariadenie neobsahuje žiaden odkaz na „prísne normy v oblasti dobrých životných podmienok zvierat“ – na účely tvrdenia, že omráčenie bolo v súlade s jeho článkom 4 ods. 1 povýšené na zásadu a zároveň dospieť k záveru, že tento odkaz už nemá zmysel, pokiaľ ide o výnimku z predchádzajúceho omráčenia uvedenú v článku 4 ods. 4 toho istého nariadenia.

83. Z toho vyplýva, že všeobecný cieľ dodržiavania „prísn[ych] nor[iem] týkajúc[ich] sa pohody zvierat“ by mal byť rešpektovaný vždy, bez ohľadu na použitý spôsob zabitia. Nemyslím si, že zásada predchádzajúceho omráčenia vyjadrená nariadením č. 1099/2009 vedie k záveru, že z požiadavky „prísn[ych] nor[iem] týkajúc[ich] sa pohody zvierat“ nevyhnutne vyplýva, že k zabitiu musí dôjsť po predchádzajúcom omráčení.

84. Podľa môjho názoru pri neexistencii zmienky o povinnostiach dotknutých prevádzkovateľov, ako sú napríklad celkom presné pokyny, ktoré normotvorca zamýšľal stanoviť pre ustajnenie zvierat (pozri odôvodnenie 10 nariadenia č. 889/2008), by ekologická výroba nemala podliehať prísnejším pravidlám v oblasti zabíjania zvierat, ako sú pravidlá, ktoré sú stanovené všeobecnými predpismi upravujúcimi dobré životné podmienky zvierat počas usmrcovania.

85. *Záverom treba uviesť*, že žiadne z ustanovení nariadení č. 834/2007 a č. 889/2008 výslovne nevymedzuje spôsob alebo spôsoby zabíjania zvierat, ktoré sú spôsobilé zodpovedať cieľom dobrých životných podmienok zvierat alebo zmiernenia ich utrpenia. Pri neexistencii podrobností, pokiaľ ide o spôsoby zabíjania odporúčané právnou úpravou ekologického poľnohospodárstva, treba odkázať na *všetky pravidlá*, ktoré upravujú dobré životné podmienky zvierat počas ich usmrcovania, v danom prípade na nariadenie č. 1099/2009. V tejto súvislosti nemožno vylúčiť predpisy upravujúce rituálne zabitie zvierat.

Možnosť udeliť podľa uplatniteľných pravidiel označenie „AB“ výrobkom získaným zo zvierat zabitých bez omráčenia

86. Keďže nariadenia č. 834/2007 a č. 889/2008 nestanovujú v oblasti omračovania zvierat pred usmrtením žiadnu podmienku pre udelenie označenia „AB“, nemôžu zakázať prax rituálneho zabíjania.

87. Keďže cieľom týchto nariadení je ustanoviť presné normy, ktoré musia spĺňať výrobky na to, aby boli certifikované ako výrobky pochádzajúce z ekologického poľnohospodárstva, je pre mňa ťažko zrozumiteľné, ako by bolo možné vážne tvrdiť, že mlčanie tejto právnej úpravy k prípadnému využitiu porážky bez omráčenia by sa dalo považovať za čisto náhodné. Podľa môjho názoru nie je mlčanie právneho predpisu v tejto záležitosti výsledkom opomenutia a jednoduchý odkaz na kontext prípravy právneho predpisu [33] nevyhnutne nepodporuje výklad zastávaný OABA v spore vo veci samej.

88. K obhajobe takéhoto záveru ma vedú viaceré ďalšie dôvody.

33 Pozri rozsudok z 19. októbra 2017, Vion Livestock (C-383/16, EU:C:2017:783).

89. V prvom rade a v nadväznosti na to, čo som už skôr uviedol, treba uviesť, že určité postupy chovu sú v predpisoch upravujúcich ekologické poľnohospodárstvo, najmä článkom 18 nariadenia č. 889/2008, výslovne zakázané alebo obmedzené. Toto ustanovenie totiž stanovuje, že určité postupy určené na chov zvierat sú v zásade zakázané (mrzačenie) alebo veľmi obmedzené (pripevňovanie elastických pásikov na chvosty oviec, kupírovanie chvosta, orezávanie zubov, pristrihovanie zobáka a odstraňovanie rohov a fyzická kastrácia). V tom istom zmysle článok 20 tohto nariadenia, ktorý sa vzťahuje na krmivo pre zvieratá, zakazuje ich nútené kŕmenie.

90. Ďalej treba tiež zdôrazniť, že hoci sa povinnosť predchádzajúceho omráčenia nevzťahuje na hospodárske zvieratá, ktorých sa týka nariadenie č. 1099/2009, článok 25 h ods. 5 nariadenia Komisie (ES) č. 710/2009 z 5. augusta 2009, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie (ES) č. 889/2008 pokiaľ ide o ekologickú akvakultúru živočíchov a produkciu morských rias [34] uvádza, že „techniky zabíjania majú rybu okamžite omráčiť a znecitlivieť voči bolesti".

91. Napokon mlčanie právnej úpravy ekologického poľnohospodárstva k otázke rituálneho zabíjania o to menej vyplýva, zdá sa mi, z opomenutia, pretože táto otázka je už dlho [35] známa a zmieňovaná v textoch upravujúcich zabíjanie zvierat a navyše sa o „zabíjaní" zvierat v tejto právnej úprave zmieňuje na viacerých miestach. [36]

92. Treba poznamenať, že hoci určité združenia na ochranu dobrých životných podmienok zvierat vyzvali, najmä pri príležitosti prípravy pracovného dokumentu Komisie, ktorý je priložený k návrhu na zmenu a doplnenie nariadenia č. 834/2007, [37] na zmenu právnej úpravy ekologického poľnohospodárstva v zmysle zovšeobecnenia omračovania zvierat pred zabitím, [38] nariadenie 2018/848, ktoré nedávno nadobudlo platnosť, sa k využitiu alebo nevyužitiu tohto omráčenia nevyjadruje.

93. Vzhľadom na vyššie uvedené úvahy zastávam názor, že vydanie osvedčenia „AB" nemožno odmietnuť výrobkom pochádzajúcim z porážky zvierat bez omráčenia.

94. V tejto súvislosti ma nepresviedčajú ani ďalšie tvrdenia teleologickej a systematickej povahy uvádzané v rámci tejto veci na podporu opačného názoru.

95. V prvom rade sa mi zdá, že nemôže uspieť tvrdenie o dodržiavaní „zásady dôvery spotrebiteľov" vo výrobky označené ako ekologické, na ktorú odkazujú najmä odôvodnenia 3, 5 a 22, rovnako ako aj článok 1 nariadenia č. 834/2007. Keďže údajná nemožnosť umiestniť označenie „AB" na výrobky pochádzajúce zo zvierat zabitých bez omráčenia nevyplýva výslovne z právnej úpravy upravujúcej normy uplatniteľné na ekologické poľnohospodárstvo, táto zásada nemohla byť nedodržaná, keďže označenie bolo udelené v súlade s uplatniteľným právom.

34 Ú. v. EÚ L 204, 2009, s. 15.

35 Zámer normotvorcu Únie zosúladiť ochranu slobody náboženského vyznania s ochranou dobrých životných podmienok zvierat sa prejavil už pri prijímaní smernice Rady 74/577/EHS z 18. novembra 1974 o omračovaní zvierat pred zabitím [*neoficiálny preklad*] (Ú. v. ES L 1974, 316, s. 10) a stále je vyjadrený v nariadení č. 1099/2009, ktoré je v súčasnosti účinné.

36 Pozri článok 2 písm. i) a článok 14 ods. 1 písm. b) bod viii) nariadenia č. 834/2007, rovnako ako aj článok 12 ods. 5 a článok 76 písm. b) nariadenia č. 889/2008.

37 Pracovný dokument útvarov Komisie, zhrnutie posúdenia vplyvu, sprievodný dokument k dokumentu „Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o ekologickej výrobe a označovaní ekologických výrobkov, o zmene nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. XXX/XXX [nariadenie o úradných kontrolách] a o zrušení nariadenia Rady (ES) č. 834/2007" z 24. marca 2014 [COM(2014) 180 final/SWD(2014) 66 final, s. 91].

38 V tomto prípade je zaujímavé poznamenať, že združenie OABA, popritom, čo namietalo proti osvedčeniu „AB" vydanému spoločnosťou Ecocert, ktoré malo byť v rozpore s právnou úpravou ekologického poľnohospodárstva, zároveň požadovalo zmenu a doplnenie platnej právnej úpravy.

96. Je pravda, že ochrana dôvery spotrebiteľov vo výrobky označené ako ekologické produkty vyžaduje, ako to stanovuje článok 6 písm. c) nariadenia č. 834/2007, vylúčenie látok a spracovateľských metód, ktoré by mohli byť zavádzajúce, pokiaľ ide o pravú povahu produktu. Táto dôvera je však narušená len v prípade nedodržania jasných požiadaviek, ktorým je ekologické poľnohospodárstvo výslovne podrobené. Ako som však už vysvetlil vyššie, nezdá sa mi, že by vzhľadom na relevantnú právnu úpravu vylúčenie použitia omráčenia v okamihu zabitia zvierat mohlo u dotknutých výrobkov automaticky viesť k úplnému vylúčeniu z výhod označenia „AB".

97. Okrem toho je tiež potrebné zdôrazniť, že za súčasného stavu a napriek rastúcemu záujmu spotrebiteľov o podmienky zabíjania zvierat,[39] neupravuje právna úprava Únie týkajúca sa spotrebiteľských informácií o potravinách v tomto okamihu žiadne osobitné informovanie o podmienkach zabíjania zvierat.[40]

98. Z hľadiska práva Únie za týchto okolností by záver o nezlučiteľnosti osvedčenia „kóšer" a „halal" na jednej strane s označením „AB" na druhej strane znamenal pridanie podmienky, ktorú pozitívne právo neupravuje. To by viedlo k tomu, že praktizujúcim židom a moslimom, ktorí si ho želajú, by bol odoprený prístup k ekologickým výrobkom a k výhodám záruk, ktoré tieto výrobky predstavujú z hľadiska kvality a bezpečnosti potravín.

99. Hoci nemožnosť kumulácie osvedčenia „AB" a označení „kóšer" alebo „halal" nie je priamo problematická z hľadiska výkonu slobody náboženského vyznania, zdá sa mi, že ohrozuje možnosť spotrebiteľov kóšer alebo halal výrobkov zaobstarať si výrobky so zárukami, ktoré ponúka osvedčenie „AB".

100. V druhom rade, ako Súdny dvor rozhodol v rozsudku z 5. novembra 2014, Herbaria Kräuterparadies (C-137/13, EU:C:2014:2335, bod 46), ak aj nemožno poprieť, že „práv[o] Únie [nezaručuje, že] hospodársky subjekt [bude môcť] uvádzať na trh svoje produkty s akýmkoľvek označením, ktoré z reklamného hľadiska považuje za výhodné", právo Únie však nemožno uplatniť voči hospodárskym subjektom, ktoré dodržali všetky požiadavky platnej právnej úpravy.

101. V tomto ohľade nemožno neprihliadnuť na tvrdenia, ktoré uviedla najmä spoločnosť Ecocert, a vychádzajúce z toho, že certifikačný orgán nemôže ukladať podmienky, ktoré na účely získania osvedčenia „AB" nie sú uvedené v relevantnej právnej úprave. Konkrétne, pokiaľ sú ustanovenia upravujúce spôsoby chovu a zabíjania zvierat na účely získania označenia „AB" dodržané, certifikačný orgán je v zásade povinný toto označenie udeliť bez pridania podmienok, ktoré pozitívne právo neukladá. Ak by tak nekonal, bolo by to problematické tak z hľadiska voľného pohybu ekologických výrobkov v rámci Európskej únie upraveného v článku 34 nariadenia č. 834/2007, ako aj z hľadiska slobody obchodu a priemyslu.

102. Tento záver nie je porušením článku 13 ZFEÚ.

39 Mnohé združenia na ochranu zvierat bojujú za uloženie povinnosti označiť použitý spôsob zabitia. Relevantnosť takého označovania je však predmetom diskusií (pozri závery správy z vyšetrovania, citovanej v poznámke pod čiarou č. 19 vyššie, s. 118 – 120).

40 Pozri najmä nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1169/2011 z 25. októbra 2011 o poskytovaní informácií o potravinách spotrebiteľom, ktorým sa menia a dopĺňajú nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1924/2006 a (ES) č. 1925/2006 a ktorým sa zrušuje smernica Komisie 87/250/EHS, smernica Rady 90/496/EHS, smernica Komisie 1999/10/ES, smernica Európskeho parlamentu a Rady 2000/13/ES, smernice Komisie 2002/67/ES a 2008/5/ES a nariadenie Komisie (ES) č. 608/2004 (Ú. v. EÚ L 304, 2011, s. 18). Odôvodnenie 50 nariadenia č. 1169/2011 však uvádza, že „... by sa malo v kontexte budúcej stratégie Únie v oblasti ochrany a dobrých podmienok zvierat zvážiť vypracovanie *štúdie o možnosti poskytnúť spotrebiteľom príslušné informácie o omračovaní zvierat*" (kurzívou zvýraznil generálny advokát). Výsledky tejto štúdie napokon uskutočnenej na žiadosť Generálneho riaditeľstva Komisie pre zdravie a bezpečnosť potravín, ktorej závery boli uverejnené 23. februára 2015 (https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/aw_practice_slaughter_fci-stunning_report_en.pdf) poukazujú najmä na to, že pre väčšinu spotrebiteľov nie je informácia týkajúca sa omráčenia pred zabitím dôležitou otázkou, pokiaľ im nie je daná do pozornosti.

103. Je pravda, že je nepochybné, že ochrana dobrých životných podmienok zvierat predstavuje legitímny cieľ všeobecného záujmu, ktorého význam sa prejavil najmä prijatím Protokolu (č. 33) o ochrane a blahu zvierat pripojenému k Zmluve ES členskými štátmi, na základe ktorého Spoločenstvo a členské štáty musia brať maximálny ohľad na požiadavky dobrých životných podmienok zvierat pri formulovaní a vykonávaní politík Spoločenstva najmä v oblasti poľnohospodárstva a dopravy. Uvedený protokol teraz zodpovedá článku 13 ZFEÚ, všeobecne uplatniteľnému ustanoveniu ZFEÚ uvedenému v jej prvej časti venovanej uvedeným zásadám. [41]

104. Zastávam pritom názor, že prijatím predmetnej právnej úpravy, najmä nariadenia č. 1099/2009, ktoré upravuje normy týkajúce sa dobrých životných podmienok zvierat pri ich usmrcovaní, mal normotvorca v úmysle nájsť rovnováhu medzi slobodou náboženského vyznania a dobrými životnými podmienkami zvierat. Ako som už uviedol, nielenže toto nariadenie neignoruje dobré životné podmienky zvierat, ale okrem toho dovoľuje rituálne zabíjanie zvierat iba výnimočne a za podmienok prísne vymedzených v jeho článku 4 ods. 4.

Návrh

105. Vzhľadom na vyššie uvedené úvahy navrhujem, aby Súdny dvor odpovedal na prejudiciálnu otázku, ktorú položil Cour administrative d'appel de Versailles (Odvolací správny súd Versailles, Francúzsko), takto:

Nariadenie Rady (ES) č. 834/2007 z 28. júna 2007 o ekologickej výrobe a označovaní ekologických produktov a nariadenie Rady (ES) č. 1099/2009 z 24. septembra 2009 o ochrane zvierat počas usmrcovania vykladané z hľadiska článku 13 ZFEÚ sa majú vykladať tak, že nezakazujú udelenie európskeho označenia „AB" výrobkom pochádzajúcim z rituálnej porážky zvierat bez predchádzajúceho omráčenia vykonanej za podmienok stanovených nariadením č. 1099/2009.

41 Pozri najmä rozsudky z 23. apríla 2015, Zuchtvieh-Export (C-424/13, EU:C:2015:259, bod 35), a z 29. mája 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen a i. (C-426/16, EU:C:2018:335, bod 64 a citovanú judikatúru).